

Klaar

Van dezelfde auteur:

Nepvuur (1988)

Mijn leven als museum (1993)

Nieuwe vleugel (1995)

Simpele ziel (2002)

De grote vakantie (2004)

Rode Vlam (2004)

De verdwijnkunstenaar (2004)

De eenzame uitvaart (2005)

Songloed (2007)

De gastspeler (2009)

Victoria (2009)

Een steek diep (2011)

De humor van het theezakje (2011)

Door (2013)

Moeder doen (2013)

Staat (2015)

F. Starik

Klaar

Afscheid van moeder en zoon

Nieuw Amsterdam

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek een beurs van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

G Deze uitgave kwam tot stand met medewerking van Van Grunsven Creative Management, zie ook: www.vangrunsvencm.com.

Aamsterdams
fonds voor de
kunst

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek een werkbeurs van het Amsterdams Fonds voor de Kunst.

Samenstelling Vrouwkje Tuinman en Lolie van Grunsven

© Erven F. Starik 2019

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Bureau Beck

Foto omslag © F. Starik. Deze foto is opgenomen in de collectie van het Literatuurmuseum.

Foto auteur © Keke Keukelaar

NUR 320

ISBN 978 90 468 2492 4

www.nieuwamsterdam.nl

*Any day now. Any day now.
I shall be released.*

– Bob Dylan

*When you're looking for salvation
Better take some time to get your
story straight.*

– Soulsavers, *Tonight*

Dus zo voelt het om dood te gaan. Niet.

Ik had het kunnen weten: vorig jaar is een vriend zowat in mijn armen gestorven. Hij verzette zich hevig. Hij worstelde in een laatste poging op te staan, ergens heen te gaan. Kon niet. Er staken slangen in zijn neusgaten, hij zat vast aan de beademing. Een infuus in zijn arm. Het werd nog net geen vechtpartij. Hij stootte er geluiden bij uit, dierlijke geluiden. De inderhaast opgetrommelde arts verzekerde me dat de stervende er zelf bij afwezig was. Hij merkte er niks van. Dat wist ze zeker.

Zijn laatste uren. Stuipen. Fraai zag het er niet uit, maar dat is dus ongeveer wat er gebeurt als je doodgaat. De dokter zette er een extra spuit in waarvan de stervende – of wat zich in zijn systeem nog verzette – zou kalmeren. De natte straat, waar een overvolle tram met beslagen ramen langsdenderde en mensen haastig overstaken.

In mijn herinnering springt het beeld al heel vroeg op zwart.

Ik heb mijn eigen dood van horen zeggen. Ik ken hem alleen als verhaal. Een man van middelbare leeftijd. Achtenvijftig jaar oud. Te jong om zomaar te sterven. Te oud om te spreken van een bloem, in de knop

gebroken. Volkomen nikserige leeftijd om dood te gaan. Geen belofte meer, maar ook nog lang niet klaar. Niet voltooid. Hartinfarct. Zwaar.

Niks voor jou, schreef een vriendin. Ze zette er niet bij welke ziekte ze wel bij mij vond passen.

Sommige mensen verheugen zich in het vooruitzicht in hun slaap ongemerkt te overlijden. Dat je er helemaal niks van merkt. Ik niet. Ik was ronduit teleurgesteld toen ik bijkwam in een ziekenhuiskamer – geen idee van wat er was gebeurd, wat ik daar deed. Ik merkte wel dat ik vol plakkers zat. Draden eraan. Dat in mijn arm een infuus stak. Op mijn wang zat een zacht reutelend slangetje dat in mijn neusgaten blies.

Er was duidelijk iets misgegaan. Er werd geopereerd, je hart hield ermee op, ze hebben je opengezaagd, kijk maar op je borst. Ze hebben je hart gewoon uit je lichaam getild. Je raakte in coma. Je werd langdurig gereanimeerd. Ze koelden je lichaam tot 34 graden. Dat voorkomt of beperkt hersenschade, zolang dat verdomde hart weigert te kloppen. Een levend lichaam koelen is niet zonder risico, dat kan ook hersenschade tot gevolg hebben, het kan een epileptische aanval veroorzaken.

Het is geen prettige gedachte dat je in die afgekoelde toestand alleen als organisme functioneert, als ding, buiten bewustzijn. Zo'n epileptische aanval voltrekt zich – anders dan de aanvallen die je normaal alleen in films ziet – in doodse stilte. Heftige contracties van het lichaam. Volkomen ongericht. Mijn lief en mijn zoon hebben me zo gezien. Schokkend. Alsof de

rijinstructeur het stuur heeft overgegeven. Ik ben jaren bang geweest bij mijn lief in de auto, een miljoen angstige ogenblikken bij stoplichten – stoplicht springt op groen, auto bikt schokkerig vooruit, slaat af. Het angstaanjagende gehuil van een versnelling die van zijn vier in zijn achteruit wordt geduwd, het heeft me nooit verlaten, ook niet nu ze al jaren in een automaat heel soepel door het verkeer glijdt. Ik ben bang omdat een vriend in een auto is verongelukt, en mijn lief niet lang daarna besloot desondanks haar rijbewijs te halen.

Nu is ze in het bezit van een rauwe leverkleurige Nissan Micra. Veel stelt het autootje niet voor, maar zijn hart bestaat uit een relatief krachtig een-punt-vierlitermotortje, wat nog best veel is voor de soort, je kunt ze met een veel zwakker hart al krijgen. Als ze vol gas geeft, van de provinciale weg de snelweg op komend, loeit hij een beetje, tevreden, lijkt het wel. Ik vind dat leuk. Ze geeft altijd een extra dot gas als ik bij haar in de auto zit, dan glimlachen we tevreden naar elkaar. Ze weet dat ik het leuk vind. Dat het lullige autootje kan loeien. Ze laat hem loeien. Voor mij.

Er zijn zes weken verstreken sinds ik bijkwam in dat ziekenhuisbed. Mijn lief tikt op de routeplanner ‘toeristische route’ in, we rijden door weilanden, bosjes, rijke dorpen, langs uitzichten, villa’s in ruimhartige opeenvolging geschikt, iets verhoogd op eindeloos gemaaide grasvelden gedrapeerd, je wilt niet weten wat het kost om zo’n enorm grasveld een beetje netjes te houden. Ons grasveld op de volkstuin is niet veel groter dan een slaapkamer, en moet je kijken hoe dat

eruitziet. Alles heeft zo verschrikkelijk veel onderhoud nodig. We zeggen niet zoveel. Wij kunnen samen heel goed zwijgen.

I

Moeder zit op haar kamer.

Ze woont hier nu een maand of drie. Het verpleeghuis in Amsterdam Oud-West, dat ik hier Westhaven noem, begin maart hebben we haar hiernaartoe verhuisd, haar appartement in het dorp leeggeruimd en een busje vol huisraad naar Amsterdam gereden. Ze heeft er een eigen kamer, ze deelt de afdeling met doorgaans vijf anderen; er is een extra kamer vrij voor tijdelijke bewoners, logés en noodgevallen.

Moeder is de enige van de bewoners die regelmatig op haar kamer verblijft, de anderen zitten vrijwel permanent aan de eettafel in de woonkamer. Voor de gezelligheid. En ook een beetje voor het gemak van de verzorging. Drie maanden is het nu en 'de verzorging' is grotendeels abstract gebleven: een wisselend tableau van meestal tijdelijke medewerkers, en zelfs de voorlopig vaste kan ik hooguit oppervlakkig omschrijven. Er is de mevrouw met de sterke armen, er is de man met het moderne haar, er is die jonge, joviaal geblondeerde verzorgster en die met de bril en het hennahaar.

Als ik de woonkamer van Westhaven binnenkom, tref ik mevrouw Veenendaal, opmerkelijk wakker, me-

vrouw De Haan, slapend in haar rolstoel, en tante Riet, glimlachend als altijd. ‘Dag meneer!’ Ze zwaait voorzichtig, maar laat nadien haar hand niet zakken. Nu is het de bedoeling dat ik die hand even vastpak. ‘Hoge bomen,’ zeg ik, uit het spelletje dat de dames dikwijls doen: spreekwoorden en gezegdes raden. ‘Dichtbij,’ antwoordt tante Riet, ‘dat is wel dichtbij, hoor.’ Mevrouw Veenendaal zegt: ‘Nou, dat weet ik eigenlijk niet eens. Maar ik vind het overal wel prima zo.’

Mevrouw De Haan schrikt wakker, kijkt verbaasd de kamer rond. ‘Hoge bomen,’ herhaal ik. ‘Ja ja, dat zal dan wel,’ zegt mevrouw De Haan.

Ik klop op moeders kamerdeur. Er hangt een naam-bordje naast; daarboven is een sleutelgatvormige ruimte uitgespaard, waarin een foto van de bewoner kan worden gestoken: dat is handig, dan kun je zien waar je woont. Er gebeurt niets. Ik klop opnieuw. Er klinkt een voorzichtig ‘Ja?’ uit de kamer. Ik treed binnen.

‘Ik sliep,’ verontschuldigt moeder zich. Ze zit met haar voeten op het voetenbakje op haar vaste plaats in de enige stoel die daar geschikt voor is, haar fauteuil, die bovendien als enige niet bezet is door de sierkussens, die eigenlijk voor het bed bedoeld zijn, maar in de praktijk altijd op de twee eetkamerstoelen liggen, dan hoef je die niet helemaal zo moeilijk op het bed te leggen en er ’s avonds bovendien weer af te halen, en waar leg je ze dan weer neer?

We gaan in de tuin zitten.

Moeder vindt het heerlijk in de zon. ‘Heerlijk,’ zegt ze, ‘met dat windje erbij,’ en dat de tuin er mooi bij

staat, er staan een paar bomen in bloei, en het mooiste is: je hoeft er zelf niets aan te doen, dat wordt allemaal vanzelf bijgehouden. Hans, de mantelzorgman, de zoon van mevrouw Veenendaal, komt bij ons zitten kletsen.

Hans vertelt dat hij ooit eens bijna een hit heeft gehad. Dat Keith Richards reuma heeft, dat kun je aan zijn vingers zien, die zijn helemaal stijf. Hij vertelt dat moeder gisteren nog bijna verdwaald is, hij heeft haar achtervolgd in de verkeerde lift, op weg naar de verkeerde afdeling, en daarna heeft hij haar trouwhartig teruggebracht. Hans vertelt dat er ooit op zijn eigen verjaardag voor vijftienduizend euro aan apparatuur gestolen is, uit zijn muziekstudio, van waaruit hij dus nog nooit een hit heeft gehad, maar wel bijna. En zonder apparatuur kun je een hit wel vergeten.

Hans vertelt over die verjaardag van lang geleden, die was geëindigd met een buurvrouw en twee flessen wijn, en hij zou de buurvrouw op zijn fiets naar huis brengen, niet de wijn, want die was op, maar de buurvrouw, zijn enige bezoeker op die mislukte verjaardag. Bleek die fiets dus ook nog gestolen, al met al een verjaardag om niet licht te vergeten. Hij vertelt dat hij binnenkort weer jarig zal zijn. Ik vraag hem hoe hij dat denkt te gaan vieren. En waar je een fiets voor nodig hebt als je je buurvrouw thuis wilt brengen. Hij vertelt het allemaal. Als hij vertrekt, merkt moeder op dat er mensen bestaan die bij je komen zitten en dan gewoon beginnen te kletsen, en niet meer ophouden met kletsen tot ze vertrekken.

Ik moet bijna gaan. Gelukkig is ook mevrouw De

Haan in de tuin verschenen, met twee familieleden. Ik schiet de meneer aan die mevrouw De Haan vergezelt en vraag hem moeder straks mee terug te nemen naar de afdeling, dan kan ze nog even blijven zitten. Dat is goed.

‘Wat zat jij te smoezen met die meneer?’ vraagt moeder, als ik afscheid van haar neem. ‘O, niks,’ zeg ik, en met dat antwoord is ze tevreden. Ik ga terug naar de afdeling waar moeder thuis is. ‘Ik heb moeder in de tuin laten zitten,’ leg ik uit. ‘Ik hoop dat de familie van mevrouw De Haan haar terugbrengt. Als ze voor het eten niet terug is, en mevrouw De Haan wel, zal ze wel buiten te vinden zijn.’ Als ik het tehuis verlaat, zit ze er nog, stil, in de zon.

Moeder heeft nog geluk gehad. Vanwege de crisis en de alsmaar stijgende zorgkosten zijn er bezuinigingsmaatregelen genomen, maatregelen die moeten voorkomen dat er ooit nog iemand in een verpleeghuis wordt opgenomen. Was ze een jaar later gevallen, dan had ik als mantelzorger mijn intrek bij moeder in haar dorp moeten nemen. Of ik had haar in mijn eigen huis moeten plaatsen, dan sliep ze voortaan op maandag en dinsdag maar op straat, omdat ik maar één slaapkamer, die van mijn zoon Majoor, overheb – nu ja, over, daar woont hij op maandag en dinsdag, soms blijft hij tot woensdag plakken of blijft hij een hele week omdat zijn moeder op vakantie is. Al die tijd zal moeder dan buiten moeten blijven staan.

Moeder is boos. Jongste broer en ik hebben een uurtje met haar in de tuin gezeten en nu willen we weer weg,

we hebben nog meer te doen. Dus moeder moet terug naar boven en dat wil ze niet. ‘Gaan jullie maar weg,’ zegt ze, ‘dan ga ik straks wel terug naar boven.’ Jongste legt uit dat dit niet mag, van boven. Moeder kan dat boven ook helemaal niet vinden. Als je met moeder in de tuin gaat zitten, moet je haar ook weer terugbrengen. Jongste broer houdt vol dat het moet, naar boven, van de boven ons gestelden. Voor dat argument zwicht ze uiteindelijk: je moet gehoorzamen aan wie boven je is gesteld.

Als we met de lift op de eerste verdieping aankomen, staat het halletje vol met een ijzeren rek, waarin een vijftiental grote witte containers in twee etages opgesteld zijn. Er hoort een man bij die hartstochtelijk aan het mopperen is. Hij haat zijn werk, dat is duidelijk. ‘Ik heb hier zo genoeg van. Wat een klotegebouw. Het is ook veel te krap. Kutzooi.’ Ik houd de deur beleefd voor hem open. Hij moet lege witte containers verwisselen voor volle – nu zie ik het pas, er zit een sticker op het deksel: INCONTINENTIELUIERS. De volle containers zijn met een tiwrap verzegeld, de lege zou je kunnen opendoen. De volle niet, ook niet per ongeluk.

Als ik moeder nadat de gangdeur gul is opengezwaaid naar haar kamer breng, loopt ze voorzichtig, wat argwanend, op haar eigen deur af. Ze kijkt naar haar foto naast de deur en leest haar naam, die daaronder in grote letters is aangebracht, ze probeert of die deur open kan. ‘Hé, hij zit niet op slot,’ zegt ze verrast en als ze dan binnen is, bekijkt ze haar inboedel en besluit dat het klopt. Ze loopt vastberaden op

haar stoel af, neemt plaats en zegt als ze eenmaal zit: 'Pffft.'

'Wat gaan we nu doen?' vraagt ze vervolgens.

'Niets. Nu ga ik weg.'

Dinsdag. Majoor gaat mee naar moeder. Oma Peet, zo wordt ze door hem genoemd. Hij heeft nog een oma, die wordt oma Tuin genoemd, niet omdat ze Tuin heet, maar omdat ze er een heeft, achter haar huis, ze tuiniert er hartstochtelijk in. Het is haar conversationpiece. Bezoekers worden steevast meegenomen op een rondleiding. Ook wie haar dagelijks bezoekt, want er is altijd wel iets aan de hand. Er is iemand omgewaaid, iemand heeft een bloem gemaakt, maar die daar nog niet. Er zitten wel al knoppen in, ze streelt ze voorzichtig. En het moet gezegd: het is een prachtige, zorgvuldig aangelegde tuin. Opa doet de zware werkzaamheden, de grote projecten: het snoeien van de bomen, het scheren van de heggen, het maaien van het gazon, hij verricht die werkzaamheden mopperig en met tegenzin, maar nauwgezet en plichtsgetrouw. Niemand noemt hem opa Tuin. Dat is voor Majoor ook niet nodig – het is zijn enige opa. Oma Peet heet eigenlijk Petronella, maar dat heeft moeder zelf altijd een bespottelijke naam gevonden, en daar heeft ze ook wel een beetje gelijk in. Ze kortte het af tot het sekseneurale Peet.

We gaan in de tuin zitten, we genieten van de zonneschijn, moeder zegt dit elke vijf minuten, hoe heerlijk het is, met dat windje erbij. Ze prijst de vliegtuigen die tamelijk laag overkomen, de daling voor Schiphol

ingezet hebbend. Ze vindt ze erg mooi, vliegtuigen. Ze tuurt ze met samengeknepen ogen na. ‘Als het zo helder blauw is, dan maken ze van die mooie rechte strepen in de lucht.’ Ze wijst. ‘En daar! Zie je dat vliegtuig! Dat vliegt al heel laag!’ Een politiehelikopter zwenkt behendig westwaarts, komend uit zuidelijke richting, ik schat in de buurt van de Overtoom. Moeder zucht. In het dorp had je zulke dingen niet; die heb je alleen hier, in deze tuin, met dat verrukkelijke windje erbij.

Vannacht is onverwachts mijn grootste vis gestorven. De vis waarmee ik vriendschap probeerde te sluiten, gezeten aan mijn keukentafel, met een glas whisky in de ene hand en mijn vingers van de andere hand in het water. Ik trof hem vanmorgen in een stijve bocht op de bodem van het aquarium aan. ‘Vanmorgen vloog ze nog,’ zing ik zachtjes. Ik weet dat ik moet handelen: bijna bevend van ontzetting neem ik de glazen afdekplaat van het aquarium, ik steek het schepnet in het water, manoeuvreer het lijk in het net, het past maar half. Ik til de uitstekende vis behoedzaam naar boven, moet moeite doen om de impuls te onderdrukken mijn vangst droog te schudden, vergelijkbaar met een kroket die je uit de frituur schept.

Grote vis ligt in het toilet: nog even en hij wordt doorgespoeld, het zal erom spannen of hij past. In twee jaar tijd is de spiegelkarper uitgegroeid van een onooglijk bruin visje tot het trotse formaat drol dat je nauwelijks weggespoeld krijgt. Ik maak een laatste foto, mijn mobieltje flitst venijnig, daar gaat de hand

al naar de knop, geruis weerklinkt, de grote vis laat zich gewillig meevoeren, glijdt met de bocht mee de vergetelheid in, naar zee, naar zee, naar zee!

Voor ik het aquarium weer toedek, rommel ik wat tussen de planten, die met lood verzwaard de schijn moeten wekken dat ze uit de bodem groeien. Na verloop van tijd stijgen ze toch op, ontworstelen zich aan het loodje, dat zinloos op de bodem achterblijft, en waarvan het de bedoeling is dat je het er weer uit haalt, eenmaal nutteloos geworden. En dan gebeurt het wonder: het nieuwe kleine witte koikarpertje dat ik vorige week heb gekocht komt op me af zwemmen, nestelt zich in de kom van mijn hand, ik streel het visje, het visje laat zich strelen, het is een lief visje, het liefste visje dat ik ooit heb gehad.

Ik heb met een fotograaf afgesproken bij het fietstunneltje onder het Rijksmuseum, ik moest voor een of ander bejaardenblad over 'mijn Amsterdam' vertellen, en nu op de foto.

'Geweldig,' zegt de fotograaf, zijn duizendste beeld van de dichter wegnippend, 'hoe je een gezicht opzet en daarna geen spier meer verroert.'

De man met het vastbesloten fotogezicht, dat ben ik. Ik denk dat het zo moet: een beetje diepzinnig, half geamuseerd, met een randje pijn erin, melancholiek in de verte staren, net langs de camera, want dat willen de fotografen graag, dat je de toeschouwer net niet aankijkt. Je bent in gedachten verzonken, je merkt niet eens dat je op de foto moet, je staat maar wat te dromen, naast je fiets, bij het tunneltje.